

3. Додаткові можливості встановлення ідентифікаційних номерів транспортних засобів через заводи-виробники та інформаційні бази даних по номерах агрегатів: метод. рек. / ДНДЕКЦ МВС України, НДЕКЦ при ГУМВС України у Львів. обл. — К., 2004.
4. Кирилюк В.Г. Можливості використання електронних пристроїв для зчитування інформації з електронних систем автомобіля: довідковий посіб. / В.Г. Кирилюк, О.М. Шостак, С.М. Науменко. — К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2010.

Резюме

Исследование рельефных знаков на металлических изделиях является актуальным вопросом. Особое значение он приобретает при полном уничтожении идентификационного номера на автомобилях или замене номерной детали, когда установить первичный идентификационный номер транспортного средства традиционными трассологическими методами невозможно.

Summary

Research of relief signs on metal products is pressing question. It gets special value at utter annihilation of identification number on cars or at changing number detail when it is impossible to determine primary identification number of a vehicle using traditional trace methods.

УДК 343.983

Г.С. Мамайчук, ст. судовий експерт

Львівський НДІ судових експертиз

ДАКТИЛОСКОПІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ: РОЛЬ І МІСЦЕ В СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ, ЕФЕКТИВНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проведений аналіз ефективності експертних досліджень слідів рук. Запропоновані шляхи вдосконалення і підвищення якості експертного дактилоскопічного дослідження.

Серед судових доказів значне місце займають сліди папілярних узорів рук людини і створення за їх допомогою доказової бази при розслідуванні та розкритті злочинів. Індивідуальність і стійкість будови папілярних узорів дає можливість використовувати їх для ідентифікації особи і вирішення інших не ідентифікаційних завдань.

Науково-технічний прогрес значно розширив можливості застосування дактилоскопії в експертній практиці. Впровадження в роботу експертних підрозділів автоматизованих дактилоскопічних інформаційних системи (АДІС), за допомогою яких почав вестись облік і перевірка слідів рук, вилучених з місць нерозкритих злочинів (в тому числі

минулих років, за які були накопичені значні масиви дактилоскопічної інформації), в свій час стало свого роду "проривом" в даній сфері діяльності. Значна кількість злочинів, розкритих з допомогою дактилокарток, привела до певної ейфорії і зміщення акцентів в сторону інформаційно-пошукової діяльності та ідентифікаційних дактилоскопічних досліджень. Пріоритетним став розвиток АДІС, їх методичної і технічної бази, а процеси виявлення, вилучення, експертизи слідів рук, в якійсь мірі, відійшли на задній план. І цілком закономірно, що це не могло не позначитись на стані дактилоскопічної експертизи.

Не можна вважати нормальною ситуацію, коли дактилоскопічна експертиза більше ста років вирішує одні і ті ж питання, навіть зважаючи їх перелік, при цьому сліди рук облікуються та перевіряються за допомогою сучасних технічних засобів, а вилучаються з місця події за допомогою застарілих, не завжди якісних спецпорошків, копіюються на невідповідної якості побутову клеюку стрічку, наклеюються на папір низької якості, їх зображення виготовляються за допомогою побутових технічних засобів, які не відповідають вимогам криміналістичної техніки. Експериментальні відбитки пальців рук виконуються у спосіб, який також не завжди дозволяє провести повноцінне експертне дослідження (зокрема, мікроскопічні дослідження папілярних ліній).

Окремі сучасні розробки процесів виявлення і фіксації слідів рук ситуації практично не міняють. Про якісне експертне дактилоскопічне дослідження за таких умов говорити не приходиться, тому що сліди ще на етапі виявлення і фіксації втрачають ряд суттєвих ознак, які могли б бути використані в подальшому. Такі підходи до дослідження слідів рук привели до того, що відійшли в минуле цілком виважені методологічні норми, коли з метою проведення повноцінного експертного дослідження сліди вилучались разом з об'єктами носіями, досліджувались в лабораторних умовах за допомогою спеціальної криміналістичної техніки. Копіювання проводилось у випадках неможливості вилучення слідоносіїв на спеціальну дактилоплівку і згідно відповідних вимог, що виключало "забивання", "змазування", "розчавлення" деталей папілярних узорів, дозволяло проводити у випадку необхідності їх мікроскопічне дослідження. Такий експертний супровід процесів виявлення, вилучення і фіксації слідів рук міг забезпечити можливість проведення дактилоскопічних досліджень в повному об'ємі.

Негативним процесам сприяє ще й те, що об'єкти, інформація про які вноситься в автоматизовану базу даних, мають в пешу чергу

відповідати можливостями її технічного і програмного забезпечення, а не методичній експертній базі, тобто в слідах рук повинен бути чітко відображений центр і відповідна кількість чітко виражених особистих ознак папілярного узору, що на практиці виконати не завжди можливо. З чисто технічних причин(на даному етапі) неможливо внести в базу даних інформацію, яка не може бути опрацьована і тому нема сенсу вилучати сліди, які не можуть бути внесені в базу даних, навіть якщо з їх допомогою можливо проводити окремі види досліджень. Тому експерт, з чисто суб'єктивних міркувань, може по різному підходити до процесу опрацювання дактилоскопічної інформації, в тому числі свідомо уникаючи складної і затратної в часі роботи.

Вимоги оперативного характеру, коли все треба робити швидко і ніякі пояснення не приймаються, а нормативні документи цьому сприяють, також не працюють на користь дактилоскопічної експертизи.

Проводити якісний огляд місця події, вилучати значну кількість слідів, в тому числі складних для дослідження, досить часто стає неможливим і невідповідним, реальним виходом може бути свідоме кількісне та якісне їх обмеження, навіть всупереч існуючій методичній базі.

Як наслідок, окрім втрати частини інформації, якою могли б бути невилучені сліди рук, в судовій експертизі формується ще й спрощений підхід до дактилоскопічного дослідження, спрямований лише на його ідентифікаційну сторону і за спрощеною схемою, коли досліджуються лише сліди з чітко відображеним центром папілярних узорів, які оперативно може опрацювати АДС. Слідам рук все в більшій мірі відводиться роль оперативної інформації, за допомогою якої можливо швидко, без проведення слідчо-оперативних дій, встановити злочинця і якщо це вдається, то експертизі відводиться уже формальна функція процесуального оформлення отриманого результату, а якщо ні, то інтерес до неї втрачається. Такий підхід стає нормою і формує думку, що єдиним критерієм оцінки дактилоскопічного дослідження може бути лише результат перевірки по дактилокартотеці. Звичайно, ситуація у випадку її позитивного вирішення (встановлення особи) оправдана, але на практиці так буває не завжди і цілком закономірне бажання оперативно розкрити злочин за допомогою дактилокартотек починає вступати в суперечність з можливістю отримання інформації для експертного дослідження.

Не можна не враховувати ще й того, що сучасна практика використання дактилоскопічних обліків підійшла до межі, коли традиційні методи роботи з інформацією дактилоскопічного походження стають

менш ефективними [2] і все в більшій мірі починає проявлятися необхідність дослідження слідів папілярних узорів у більш широкому аспекті. Існуючі дактилоскопічні масиви уже практично опрацьовані і потребують подальшого розвитку, який можуть дати нові підходи до процесів виявлення фіксації і дослідження слідової інформації. Підвищення ефективності дактилоскопічних досліджень слід чекати уже не від кількості слідів, внесених в базу даних, а від більш якісного, поглибленого їх дослідження з впровадженням нових технічних засобів і методик.

Не сприяють розвитку експертних досліджень й окремі правові норми. Так слідчий, будучи процесуально незалежним, може по різному спрямувати процес експертного дослідження, ставлячи в постанові про призначення експертизи ті питання, які в його розумінні потрібні на даний момент (як правило ті, що дозволяють встановити особу по дактилокартотеці). Експерт не береться вирішувати інших питань з власної ініціативи тому, що вони трудоємкі і потребують значних затрат часу. Знову реальним виходом може бути можливість абстрагуватись від складних слідів і не ускладнювати собі процес дослідження. Як наслідок, до матеріалів кримінальної справи потрапляє лише частина інформації, яку міг би дати повноцінний експертний супровід.

На практиці це виражається в тому, що з дактилоскопічної експертизи майже зникли складні для дослідження сліди рук (за винятком окремих резонансних злочинів або з відомими підозрюваними), неідентифікаційні види досліджень, мікродослідження папілярних узорів, не вивчається механізм слідоутворення, можливість виникнення неправдивих ознак. Стає нормою, без дослідження закономірностей утворення та змін індивідуальних ознак папілярних узорів в їх відображеннях, робити висновок про придатність (непридатність) слідів для ідентифікації особи, що, як показує практика, стає основною причиною помилкової оцінки ідентифікаційної значимості деталей папілярного узору і висновку про придатність для ідентифікації особи.

Для прикладу: якщо в сліді пальця руки спостерігається тільки 4–5 чітко виражених, але найбільш розповсюджених індивідуальних ознак будови папілярного узору, при наявності інших ділянок з не чітко вираженими ознаками, або є слід долоні у вигляді обмеженої ділянки, утвореної одним потоком папілярних ліній, навіть при наявності 10 і більше індивідуальних ознак, але по яких неможливо встановити частину папілярного узору долоні, то такі сліди, як правило, або не вилучаються, або визнаються непридатними для ідентифікації особи. В іншій ситуації, при виявленні папілярного узору всієї кисті руки, вилучається

один палець, що дозволяє провести лише ідентифікаційне дослідження, а якщо особи немає, то ніякі дослідження уже не проводяться. До уваги не береться, що в процесі слідства оперативним шляхом може бути встановлена особа, доказова база причетності якої до скоєння злочину виявиться недостатньою і саме сліди рук, видалені з процесу подальшого дослідження, зможуть стати тим недостаючим доказом, а нечітко виражені деталі в слідах, визнаних непридатними для ідентифікації особи, при наявності дактилокарт, виявляться спотвореними при вилученні і фіксації ознаками, які роблять процес встановлення тотожності можливим. Також, згідно методичної бази, за допомогою вказаних слідів можливо провести мікроскопічне дослідження папілярних узорів зі встановленням тотожності, виключення осіб за груповою приналежністю, встановлення особливостей анатомічної будови шкірних поверхонь (розміри, форма, взаємне розміщення потоків папілярних ліній, кривизна, стан рельєфної вираженості, наявність і розміщення флексорних ліній), які можуть вказати на фізичні особливості особи, вікові зміни, можливу професію і інше.

Методично процес встановлення тотожності в дактилоскопічній експертизі також потребує доопрацювання. Адже достатньо чітко оговорений тільки його кінцевий етап (кількісний і якісний збіг загальних та особистих ознак будови папілярного узору), який вказує на тотожність. Попереднє дослідження, яке вирішує придатність сліду для встановлення тотожності, спрощене і не враховує того, що суб'єктивну думку про непридатність сліду для ідентифікації особи не можна сприймати як відсутність факту тотожності з об'єктом, який перевіряється. Не виключено, що об'єкт є тотожним, але з якихось причин(в тому числі вказаних вище) експерт не може її встановити [3]. Тому, напевно чи правомірно, без проведення комплексу досліджень, стандартною фразою "слід не містить індивідуальної сукупності загальних та особистих ознак, що дозволяє визнати його не придатним для ідентифікації особи", без будь якої фіксації цих ознак, вилучати слід і тим самим речовий доказ з процесу розслідування, після чого уже нема правових підстав повертатись до нього.

Таким чином, в експертній практиці склалися умови, за яких сучасні технічні можливості автоматизованої бази дактилоскопічних даних з цілком обґрунтованими нормами і вимогами, в тому числі оперативного характеру, стали сприяти неповноцінним експертним дослідженням. Стає очевидним, що розвиток дактилоскопічних досліджень за таких умов неможливий, тому що неможливо з кожного місця події

вилучати лише сліди з чітко відображеним центром папілярного узору, який оперативно відпрацює АДІС і вкаже на злочинця, дактилокарта якого буде внесена в картотеку. Перевірки по дактилокартотеці, навіть сучасній автоматизованій, є важливим, але не єдиним напрямком такого роду досліджень. З місця події потрібно вилучати і досліджувати усю слідову дактилоскопічну (звичайно в межах необхідної достатності), в тому числі на перспективу, а методична база повинна сприяти цьому, тому що при більш кваліфікованому підході (можливо в майбутньому) з її допомогою можливо будуть встановлені дані, які матимуть практичний інтерес для розслідування злочину, тим самим підвищуючи ефективність і значимість дактилоскопічних досліджень. Адже відомо, що папілярні узорі рук не є чимось стороннім по відношенню до організму людини, а відображають складні функціональні залежності, за якими можливо судити про стать, вік, спадкові захворювання, рівень організації людини і інше, що визначає напрямки спеціальних наукових досліджень, що ґрунтуються на досягненнях природничих і технічних наук [3], які будуть і повинні розвиватись.

Сучасний рівень правового і технічного забезпечення правоохоронної діяльності вимагає від дактилоскопічних досліджень не тільки ефективного використання інформаційно-пошукової бази, але й можливостей судової експертизи, розвитку дактилоскопії як науки, що в свою чергу сприятиме впровадженню та розвитку технічних засобів і методик, в тому числі АДІС. Ініціатором таких підходів повинна стати нова, сучасна нормативно-правова база експертних досліджень. Тому, що важко зараз сприймати дослідження сліду пальця руки “на придатність для ідентифікації особи”, “виключення особи, яка могли бути на місці події”, “перевірку причетності до скоєння злочину”, як експертизу. Їх складність, як правило, визначається не змістом, а кількістю слідів, або неякісним вилученням та фіксацією. Зрозуміло, що такі дослідження мають бути, але навряд чи їх інформативність може відповідати сучасному рівню судової експертизи. Процес внесення слідів в базу даних і їх перевірка могли б проводитись відповідними спеціалістами в даній галузі за допомогою інших нормативних документів, незалежно від експертизи, обов'язково з врахуванням того, що окремі питання, які сьогодні не вирішуються, в подальшому можуть бути успішно вирішені у зв'язку з появою нових наукових розробок в дактилоскопії і більш сучасних технічних та програмних засобів.

Стає очевидним, що без комплексного підходу до розвитку усіх технічних і нормативних складових дактилоскопічних досліджень, досягти

позитивних зрушень неможливо. Ініціювати дані процеси непросто, тому що існують певні показники в службовій діяльності, адаптовані до наявної нормативної бази, які є в нормі, а існуюча нормативно-правова база дактилоскопічної експертизи виконує поставлені задачі, навіть не проводячи відповідного рівня досліджень, за рахунок показників роботи АДІС, яка в свій час була піднята на більш високий рівень, але яка має дещо іншу специфіку роботи, ніж судова експертиза.

Створився замкнутий круг: дактилоскопічні експертизи відповідного рівня не проводяться тому, що немає запиту на них; запиту немає тому, що немає бачення відповідного результату; результату немає тому, що немає відповідного розвитку експертизи; розвитку немає тому, що відсутній запит. Як наслідок, ніхто на відповідному рівні вказаними проблемами по суті не займається.

В даній ситуації, напевно, потрібно виходити з того, що процесуальні і науково-технічні принципи судової експертизи: повнота і об'єктивність експертного дослідження [4] повинні бути дотримані і рано чи пізно проблеми судової дактилоскопічної експертизи потрібно буде вирішувати, тому що альтернативи дактилоскопічним дослідженням поки що немає і найближчим часом інші сучасні методи встановлення особи не зможуть їх замінити в силу правових, технічних і фінансових причин.

Дактилоскопічні дослідження повинні розвиватись на базі сучасної науково обгрунтованої методичної бази, адаптованої до можливостей прогресивного розвитку технічного і правового забезпечення усіх етапів дослідження слідів рук, в тому числі подальшого розвитку АДІС.

Запорукою ефективного використання дактилоскопії в судовій практиці повинна стати саме дактилоскопічна експертиза, а не її інструментальна база (технічні засоби). Цьому повинна сприяти її нормативно-правова база, яка повинна не тільки відповідати сучасному рівню правового і технічного забезпечення, а й генерувати всі процеси, що сприяють розвитку дактилоскопії як науки.

Адже дактилоскопія — це галузь криміналістики, яка згідно сучасного визначення є юридичною наукою, що сформувалась у надрах кримінального процесу ХІХ століття, як сукупність технічних засобів і тактичних прийомів, а також способів їх застосування з метою розкриття злочинів, яка виконує соціальну функцію сприяння державним структурам і правоохоронним органам у зміцненні державності та законності. Її завдання реалізується в конкретних розробках слідчих, експертних методів, прийомів, виявлення причин злочинності, вдос-

коналення методичних і організаційних засад боротьби з нею. Ці завдання динамічні і змінюються в залежності від соціальних змін у суспільстві [1].

Список використаної літератури

1. Криміналістична техніка: навч. посіб. / за ред. А.В. Кофанова. — К.: Вид-во “КІЙ”, 2006. — Книга перша.
2. Использование дактилоскопической информации в раскрытии и расследовании преступлений: проблемы и пути совершенствования: сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. / МВД Украины, ГНИЭКЦ. — К., 2005.
3. Криминалистика и судебная экспертиза: респ. межвед. сб. — К., 1969. — Вып. 6. — С. 278.
4. Труды центрального научно-исследовательского института судебных экспертиз. — М., 1970. — Вып. 2.

Резюме

Произведен анализ эффективности экспертных исследований следов рук. Предложены пути усовершенствования и повышения эффективности экспертных дактилоскопических исследований.

Resume

Realize analysis efficacious examinations research tracks of the hands. Propose ways of perfects and elevation dakteloscophy expert research.

УДК 343.982.3

С.И. Кобзарь, канд. юрид. наук, доцент

*Луганский государственный университет
внутренних дел им. Э.А. Дидоренко*

ОСОБЕННОСТИ ЭКСПЕРТНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ МАЛОИНФОРМАТИВНЫХ СЛЕДОВ РУК

Неотъемлемой составляющей оптимизации использования специальных криминалистических знаний при исследовании следов рук является обеспечение сохранения объема их информационного содержания, который объективно отобразился во время слеодообразования. В качестве важного этапного момента реализации указанной задачи необходимо рассматривать использование малоинформативных следов.

Дефицит информации для решения идентификационных экспертных задач, обусловленный недостаточным объемом признаков папиллярных узоров, отобразившихся в фрагментарных отпечатках ладонной поверхности, требует использования дополнительных мето-